

Den svenska inflationen — ett symposium

Inlägg av Robert M Solow, Johan A Lybeck, Johan Myhrman, Jan Herin och Ulf Jakobsson, Erik Dahmén, Karl-Olof Faxén, Jan Bröms, Karl-Gustaf Löfgren samt Bo Axell.

JOHAN A LYBECK

Inledning och sammanfattning

Sedan början av 1970-talet har den svenska inflationen legat på nivåer som inte upplevts sedan Korea-krigets dagar. Men även de som kommer ihåg de stora prisstegringarna i början av 1950-talet känner inte igen sig på 1970-talet. De inflationsperioder som Sverige undergått under 1900-talet — se *figur 1* — har varit korta, även om prisstegringarna under ett enda år varit mycket höga. Korea-inflationen passar väl in i det tidigare monstret: en tillfällig prisstegring orsakad av ett krig.

Men 1970-talets inflation verkar att ha en annan karaktär. Visserligen är inte prisstegringarna särskilt höga, om vi jämför med såväl de svenska erfarenheterna i tidigare inflationsperioder som med erfarenheterna runt om i världen för närvarande: i Israel, på Island, i Sydamerika. Men det som frapperar är att prisstegringarna verkar att ha hamnat på en permanent högre nivå. Från ett genomsnitt för åren före "oljekrisen" 1950–73 på drygt 5 procent har vi fastnat i inflationstal på över 10 procent i genomsnitt.

Många är de förklaringar som givits till den snabbare inflationen. Allt större underskott i statsfinanserna med åtföljande

stegring i penningmangden, den snabba ökningen i världslikviditeten, råvaruprisstegringar på olja och jordbruksprodukter på världsmarknaderna, en alltför slapp ekonomisk politik i Sverige, starka fackföreningar som driver fram alltför höga löneökningar, företagens monopolistiska prissättning på alltför koncentrerade marknader inom och utom Sverige. Ja, dessa förklaringar är bara en del av de som hörs i debatten och syns i tidningarna.

Att kunna förklara inflationen är ju detsamma som att kunna rekommendera åtgärder som dämpar inflationen. Den ekonomiska politik som har förespråkats i olika sammanhang av personer med olika uppfattning om verkligheten har därför kommit att omfatta åtgärder som:

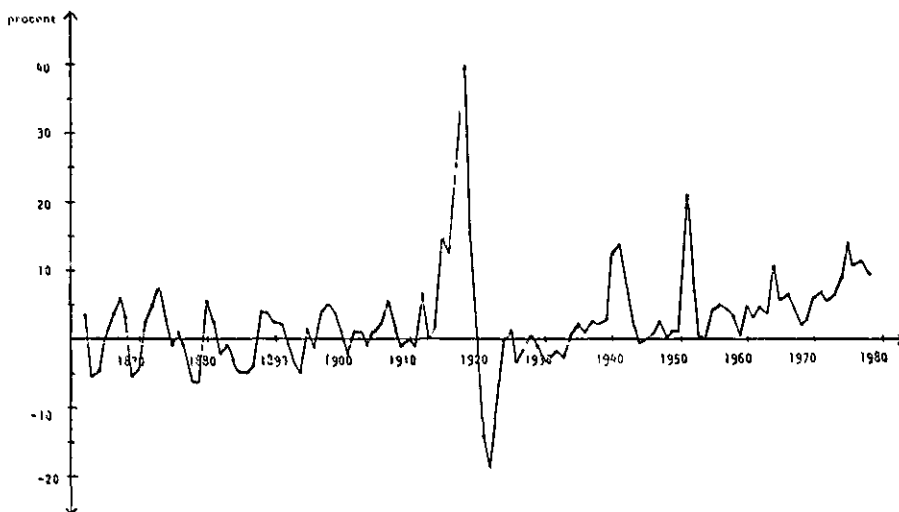
— en *allmänt restriktiv ekonomisk politik* som håller efterfrågan nere;

— *prisstopp* för att dämpa företagens prisökningsmöjligheter och bryta allmänhetens förväntningar om en fortsatt snabb inflation, med förhoppningsvis lägre lönekrav som resultat;

— *uppskrivning av kronan* för att mildra eller förhindra den utländska inflationens spridning till Sverige;

— *lönestopp*, eventuellt kombinerat

Figur 1. Inflationstakten 1862–1978, mätt som procentuell förändring i bruttonationalproduktens implicita deflator.

med prisstopp för att hejda kostnadsökningarna;

– *stimulans för att få fart på produktionen och produktiviteten igen*, vilket vid en viss löneökning håller nere kostnadsökningar per tillverkad enhet och därmed prisökningarna.

Till dessa mer allmänna åtgärder kommer givetvis sådana, som sanker prisstegringarna på en viss vara, tex ökade subventioner på livsmedel eller hyresstopp.

Om förklaringarna till inflationen verkar motstridiga och förvirrande, gäller nog detta i än högre grad de föreslagna åtgärderna. Hur kan man föreslå såväl en stimulerande politik (ökade offentliga utgifter och/eller sänkta skatter) som restriktiva åtgärder i form av höjda skatter och lägre offentliga utgifter, båda i syfte att sänka inflationstakten?

Avsikten med symposiet

I syfte att skapa något större klarhet i vad ekonomerna egentligen anser om den svenska inflationen har redaktionen för *Ekonomisk Debatt* bett ett antal

kända svenska ekonomer om deras åsikt. Vi hoppas att artiklarna i detta nummer kan minska förvirringen något vad gäller de olika förklaringarna till inflationen och den ekonomiska politik som kan föras för att bromsa inflationen. Däremot har vi inte gått in på frågor som berör effekterna av inflation på inkomst- och förmögenhetsfördelningen i samhället, på den ekonomiska tillväxten m.m.

Det kommer att framgå, att de flesta deltagarna betonar den utländska inflationens betydelse för Sverige. Det är svårt eller omöjligt för ett litet land som Sverige med ett högt utrikeshandelsberoende att undgå att importera den inflation som råder runt om i världen. De inhemska faktorerna – stora budgetunderskott, alltför slapp ekonomisk politik, alltför höga lönestegringar m.m. ger en inflation i Sverige som *tillfälligt* överstiger omvärldens. På motsvarande sätt kan man genom en åtstramande ekonomisk politik *tillfälligt* få en inflation som ligger under övriga länders. Men hur länge "tillfälligt" egentligen är, det ar

mer omtvistat. Leder en allmänt restriktiv politik med åtföljande högre arbetslöshet till att vi får en inflationstakt som *ett visst år* ligger lägre än genomsnittet i världen? Eller kan vi till priset av en tillfälligt högre arbetslöshet sänka inflationstakten under en tidsperiod om kanske tio år?

Erfarenheterna från länder runt omkring oss ger inte heller ett entydigt svar på denna fråga. Vi finner länder som Schweiz, där en kraftigt återhållsam politik lett till mycket låga prisstegringar under hela 1970-talet. Men vi finner också andra länder som Danmark och Storbritannien, vilka trots att arbetslösheten hållits på en hög nivå ändå inte fått bukt med inflationen.

Ur dessa tankar föds en rätt hög grad av pessimism rörande den ekonomiska politikens möjligheter. Åtgärder som prisstopp, långsammare ökning av penningmängden, bättre statsfinanser m m ger egentligen inte en lägre inflation, endast en inflation som *jämfört med omvärlden* blir lägre. Men om världen samtidigt drabbas av en ny oljekris, kan den svenska inflationen, åtstramningen till trots, komma att stiga.

Kvar återstår då uppskrivningar av kronan — revalvering eller appreciering, beroende på om förändringen sker stegvis eller smygande — som ett sätt att stänga ute den utländska inflationens harjningar. Men även här andas ekonomerna en viss skepsis. Man hänvisar till de redan höga svenska kostnaderna, som skulle förstärkas av uppskrivningar av valutan med en ännu svårare situation för de svenska företagen på världsmarknaderna. Man påpekar också, att en aktiv växelkurspolitik inte kan föras isolerat utan endast i samband med en politik inne i landet som håller nere kostnadsökningarna. Detta är den politik som Schweiz "lyckats" med. Men priset i form av förlorad tillväxt och höjd arbetslöshet skulle bli högt, i varje fall under en

rätt lång period (men hur lång är "rätt lång"?).

Faktorer bekom den svenska inflationen — en utgångspunkt för diskussionen

En lämplig utgångspunkt för diskussionen kan vara den uppdelning av den svenska inflationen på orsaker som Konjunkturinstitutet gör. Se *tabell 1*. Här mäter man olika inflytanden på inflationen sådana som syns i konsumentprisindex' stegring under året. Av inflationen 1980 på 14 procent "orsakades" tex närmare 5 procent av höjda indirekta skatter. Närmare 4 procent kom utifrån i form av höjda importpriser. Nästan 1 procent bidrog höjda jordbrukspriser med, bla till följd av sänkta subventioner. Diskontohöjningarna och andra ökade kostnader i fastighetsförvaltningen bidrog med 2 procent. Kvar att "förklara" finns bara 2 procent. I denna restfaktor skall då återfinnas alla de utelämnade faktorerna: budgetunderskottet, löneökningarna, företagens ökade vinstmarginaler, med mera. Det verkar av detta som om vi kunde "förklara" inflationen utan att beakta dessa ytterligare faktorer.

Men denna mekanistiska uppdelning är inte detsamma som en förklaring, betonar ekonomerna, i synnerhet Erik Dahmén. Inflation är ett komplicerat samspel mellan många olika faktorer, där en uppdelning i efterskott kanske inte säger så mycket om vad som egentligen var orsak och verkan. Ett exempel: den "importerade" inflationen 1977-78 var till stora delar en följd av devalveringarna. I så fall är det väl inte utländska utan inhemska krafter som givit den delen av inflationen, tex de höga löneökningarna 1975-76. Men dessa i sin tur "orsakades" av en, i stor politisk enighet antagen, politik som gick ut på att med inhemska stimulansåtgärder "över-

Tabell 1. Konsumentprisförändringar 1970–80 uppdelade på komponenter.

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Procentuell förändring i konsumentprisindex (december–december)	7,0	6,8	5,5	7,6	10,5	10,1	9,4	12,8	7,5	10,0	14,0
darav											
indirekta skatter											
– subventioner	1,4	3,2	-0,1	0,9	1,1	1,9	0,9	3,8	1,3	1,6	4,8
importpriser	1,7	0,8	0,3	4,0	5,7	1,1	2,4	3,8	1,8	3,8	3,6
jordbrukspriser	–	0,3	0,8	0,3	-0,4	0,6	0,4	0,6	0,5	0,4	0,7
bostadspriser	0,6	-0,3	1,0	0,7	2,0	0,9	2,3	1,6	1,1	2,2	1,9
diverse taxor	0,3	0,8	0,3	0,2	0,2	0,4	0,1	0,7	0,6	0,2	0,9
restfaktor	3,0	2,0	3,2	1,5	1,9	5,2	3,3	2,3	2,2	1,8	2,1

Källa: Konjunkturläget, diverse årgångar.

brygga” den internationella recessionen. Vad är i så fall den egentliga orsaken till inflationen dessa år? I varje fall inte importpriserna, som den mekaniska uppdelningen vill göra gällande.

Deltagarna ombads att diskutera de olika faktorernas betydelse för den svenska inflationen och att ge sina recept för hur inflationstakten skulle kunna sänkas. Det visade sig helt naturligt, att de kom att angripa problemet på olika sätt utifrån sina värderingar och sina erfarenheter. Men även om betoningen är anorlunda kan ändå de olika bidragen – eventuellt med undantag för Bo Axells – ses som ömsesidigt kompletterande snarare än som motstridiga. Där finns, tycker jag, ett stort samförstånd mellan dem. Läs själv och döm!

Ett försök till sammanfattning

Symposiet inleds med tre artiklar. I den första tar *Robert Solow* upp fyra förklaringar som ofta nämns i USA: budgetunderskotten, ökningen i penningmängden, kapacitetsutnyttjandet och arbetslösheten i ekonomin samt löneökningarna. Han visar på amerikanska data, att ingen av dessa förklaringar duger som *enda* faktor bakom inflationen. De ingår alla i

ett komplicerat samspel, som också påverkas av den institutionella ramen. Med detta menas t ex det system som bestämmer lönerna, lika väl som det politiska systemet.

Johan A Lybeck ger i sin artikel en omformulering av *Solow's* slutsatser till svenska data. Inte heller i Sverige kan någon av de fyra nämnda faktorerna *ensam* förklara våra inflationserfarenheter. De behövs alla tillsammans. Men till dessa faktorer kommer även den utländska inflationen. Faktum är att Sverige under efterkrigstiden haft på decimalen samma inflationstakt som alla Valutafondens medlemmar i genomsnitt! Är detta en slump eller är de krafter som binder oss till omvärldens inflation så starka? Vilka är i så fall de kanaler på vilka omvärldens inflation påverkar oss?

Den tredje längre artikeln har *Johan Myhrman* till författare. Han ger en bred översikt över erfarenheterna om inflation. Olika teoretiska utgångspunkter beskrivs på ett lättfattligt sätt. Empiriskt visar *Myhrman* på historiska prisstegringar, allt ifrån år 1275 och fram till våra dagar! *Myhrman* påvisar de problem som föreligger att klart bevisa vad som är orsak och verkan i inflationsförlop-

pen. Är det penningmängdsökningen som orsakar inflationen eller är det inflationen som leder till penningmängdsökningar? Hans egen uppfattning är emellertid att växelkursen mot omvärlden varit så pass fast, att den svenska inflationen i huvudsak måste anses importerad. Men avvikelser från världens inflationstakt kan förvisso ske av många olika skäl.

De övriga sex bidragen är kortare och har främst inriktats på de olika faktorer som kan förklara sådana tillfälliga avvikelser i den svenska inflationen jämfört med omvärldens. Tillsammans ger de olika tolkningarna en god bild över det samspel av faktorer som förklarar den svenska inflationen. Tyvärr finns det ingen lika klar beskrivning av vad som bestämmer *världens inflation*. Det har ingen av författarna gått in på.

Jan Herin och Ulf Jakobsson har som utgångspunkt de utländska effekterna på den svenska inflationen, i synnerhet under de år då oljepriserna höjdes (1973–74 och 1979–80). Men de betonar att avvikelser från den internationella inflationstakten skett främst till följd av den *ekonomiska politiken*. En restriktiv politik gav oss 1972–73 en inflation klart under OECD-genomsnittet, medan "överbrygningspolitiken" 1975–76 höjde vår inflationstakt jämfört med omvärldens. En aktiv växelkurspolitik med uppskrivningar av kronan förutsätter därför att den inhemska politiken samtidigt är kraftigt restriktiv, menar Herin och Jakobsson.

Erik Dahmén ser i likhet med Solow inflationen som bestämd av ett komplicerat samspel mellan olika faktorer, där den roll som *institutionella drag* spelar är stor men oklar. Han varnar därför för tron på att det skulle gå att mekaniskt sortera ut olika faktorer bidrag till inflationen. Därför går det inte heller att konstatera att inflationen ett visst år har stammar från höjda importpriser och an-

gripa dem med hjälp av en uppskrivning av kronan. Det är inte alls säkert att övriga pusselbitar, tex arbetsmarknadens parter, rattar sitt beteende så att det passar in.

Dahmén ser inte heller ett stort budgetunderskott som med nödvändighet inflationsdrivande. Han betonar i stället de svårigheter som skapas av en alltför stor offentlig sektor, även vid budgetbalans. Såväl på utgiftssidan som på inkomstsidan kan en stor offentlig sektor verka inflationsdrivande.

Medan Solow i sin artikel endast påpekat att inflationen är en institutionell företeelse som måste angripas med institutionella lösningar, ger Dahmén även sin syn på hur sådana lösningar kan se ut. En viktig ingrediens är sänkta politiska ambitionsnivåer, vilket bla innebär en minskad andel för den offentliga sektorn (däremot inte med nödvändighet en mindre total offentlig verksamhet). Ett annat "institut" som enligt Dahmén måste överges är den solidariska lonepolitiken. I båda fallen kan en snabb inflation tolkas som marknadskrafternas "obstruktion" mot politikernas och fackforeningarnas önsningar.

Först sedan dessa inflationsspridares roll minskats, kan man inrikta sig på att hejda den importerade inflationen med apprecieringar. En omvänd tågordning med apprecieringar först fungerar ej, enligt Dahmén.

Karl-Olof Faxén betonar i sin uppsats den roll som *förväntningarna* spelar. Efter att länge ha följt den styrning som marknaden ger, kom lönerna att kraftigt avvika från den rimliga utvecklingen inom "EFO-korridoren" 1975–76. Orsakerna är svårare att utpeka. De förväntningar som skapades om snabbare löne- och prisstegring har försvårat anpassningen mot en långsammare inflation. Men genom att arbetsmarknaden under en följd av år framåt kan väntas vara i balans (eller visa tendenser till

ökad arbetslöshet) kan en alltför snabb löneglidning undvikas. Pris- och löneökningarna kan successivt minskas, allteftersom inflationsförväntningarna sank. En alltför hög svensk löneökning ger därför endast tillfälligt en snabbare inflation än omvärldens, men till följd av förväntningarna tar anpassningen tillbaka lång tid.

Även Jan Bröms betonar att handelserna 1975–76 "bara inte kunde hända" mot bakgrund av vad vi då trodde oss veta om lönebildningens orsaker. Till skillnad mot Faxén tror sig däremot Bröms kunna finna orsaken till de höga löneökningarna i politikernas försök att överbrygga lågkonjunkturen med kraftiga stimulansåtgärder. Han påpekar också att denna politik fördes i såväl politiskt samförstånd som med gillande av de flesta ekonomer. Bröms betonar också att vi härigenom låste vår pris- och lönenivå alltför högt, vilket har visat sig svårt att komma ur.

Boven i dramat är, enligt Bröms, den *solidariska lönepolitiken*. Vi bibehåller tron på denna politik, samtidigt som grundvalarna bakom den ryckts undan, nämligen rörligheten av arbetskraft och kapital från stagnerande till expanderande företag. När denna "push-effekt" inte längre tillåts, och dödsdömda företag hålls under armarna med konstlade medel, måste de expanderande företagens "pull-effekter" bli desto starkare. Den solidariska politiken skapar på detta sätt ojämvikter på olika delar av arbetsmarknaden med kraftig löneglidning som följd.

Bröms slutsats blir därför: Avskaffa den solidariska lönepolitiken! Acceptera marknadens utslag i lönebildningen! Härigenom kan löneglidningen hållas nere och saneringsprocessen mot lägre total löne- och prisökning påbörjas.

Karl-Gustaf Löfgren ger i sin artikel den moderna nationalekonomins syn på sambandet mellan inflation och arbets-

löshet. Enligt denna teori har inte variationer i arbetslösheten någon betydelse för inflationen, annat än tillfälligt. Man kan inte "köpa" lägre inflation till priset av högre arbetslöshet.

Men sambandet med de tidigare teorierna klarnar, när Löfgren visar att det är den roll som *förväntningarna* spelar som ger detta resultat. I den syn på förväntningarna som Faxén och Bröms presenterar, bestäms dessa med utgångspunkt från vad som hänt: inflation föder inflation. Löfgren ger i stället teorin för "rationella" förväntningar, enligt vilken allmänhetens uppfattning om den kommande inflationen bestäms mot bakgrund av hur de uppfattar framtiden.

I den neo-keynesianska värld som Faxén och Bröms beskriver finns en roll för en aktiv ekonomisk politik. I monetaristernas värld – i synnerhet under rationella förväntningar – är det möjliga för statsmakterna väsentligt mindre. Ekonomin förutses vara stabil vid den "naturliga" arbetslösheten. Om denna är 6–7 procent kan inte ekonomisk politik annat än kortvarigt – och till priset av allt snabbare inflation – få ner arbetslösheten under denna nivå.

Den monetaristiska synen innebär därför att inflationen kommer att avstanna av sig själv, bara statsmakterna låter bli att med olika medel – i synnerhet med stora budgetunderskott och snabba penningmängdsökningar – hålla arbetslösheten på en konstlat låg nivå. Som monetaristen Allan Meltzer uttryckt den engelska situationen: "They have a clear victory (over inflation) coming". Men *tillfälligt* högre arbetslöshet än den "naturliga" kan vara priset för att *permanent* reducera inflationstakten.

Löfgren avslutar med att påpeka att den roll som institutionerna spelar ofta underskattas i teoriernas värld. De institutionella trögheterna skapar misstro till monetaristernas "wait-and-see"-recept, därför att priset i form av hög arbetslös-

het kan visa sig långvarigt. Samtidigt försvårar institutionerna även den aktiva politik som keynesianerna förespråkar.

I den avslutande uppsatsen har *Bo Axell* en fråga om de övriga avvikande mening om inflationens orsaker. Han menar sig kunna påvisa, att den svenska lika väl som den internationella inflationen entydigt kan förklaras med utgångspunkt från ökningarna i penningmangden ett par år

tidigare. Mot *Axells* tolkning står emellertid *Myhrmans* diskussion, som ifrågasätter att växelkurserna verkligen varit så rörliga som denna teori skulle förutsätta. Samtidigt måste konstateras att *Axells* samband ger en prognos över den tilltagande inflationen i Sverige under 1980, som visat sig stå i god jämförelse med verkligheten.